

TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGA DĖL VIĖŠOJO PIRKIMO-PARDAVIMO SUTARTIES SUDARYMO, VYKDYMO IR PASIBAIGIMO

2011 M.

Leidyba finansuojama iš 2007 – 2013 m. ES struktūrinės
paramos techninės pagalbos lėšų

TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGA DĖL VIEŠOJO PIRKIMO-PARDAVIMO SUTARTIES SUDARYMO, VYKDYMO IR PASIBAIGIMO

Skirta projektų vykdytojams (ar partneriams), esantiems perkančiosiomis organizacijomis pagal Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 4 str. ir įgyvendinantiems projektus pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją.

Apžvalgą parengė:

Teisės ir viešųjų pirkimų skyriaus
vedėjo pavaduotoja

Jurgita Šidlauskaitė

Teisės ir viešųjų pirkimų skyriaus
viešųjų pirkimų vadovai:

Asta Javinskaitė

Dalia Skodžiūtė

Justė Juškienė

Justinas Brimeris

TURINYS

1. Įvadas	2
2. Pirkimo sutarties sudarymas	3
3. Pirkimo sutarties vykdymas	5
4. Pirkimo sutarties pabaiga	8
4. 1. Pirkimo sutarties pripažinimas negaliojančia ar niekine	8
4. 2. Restitucijos instituto taikymas	11

ĮVADAS

Europos socialinio fondo agentūra parengė trečiąjį metodinį leidinį projektų vykdytojams (ar partneriams), esantiems perkančiosiomis organizacijomis pagal Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo (toliau – VPĮ) 4 str., kad įgyvendindami projektus pagal 2007-2013 m. Europos Sąjungos (toliau – ES) struktūrinės paramos panaudojimo strategiją jie tinkamai vykdytų viešuosius pirkimus. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK) sutarties sampratą apibrėžia kaip dviejų ar daugiau asmenų susitarimą sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę. VPĮ 2 str. 34 d. įtvirtinta viešojo pirkimo ir pardavimo sutarties (toliau – pirkimo sutarties) sąvoka – tai VPĮ nustatyta tvarka dėl ekonominės naudos vieno ar daugiau tiekėjų ir vienos ar kelių perkančiųjų organizacijų raštu, išskyrus VPĮ 18 str. 10 d. nurodytus atvejus, kai viešojo pirkimo sutartis gali būti sudaroma žodžiu, sudaryta pirkimo sutartis, kurios dalykas yra prekės, paslaugos ar darbai. VPĮ 18 str. 8 d. įpareigoja perkančiąją organizaciją pirkimo sutartį įgyvendinti tokiomis pat sąlygomis, kokiomis ji buvo sudaryta, t. y. draudžiama keisti pirkimo sutarties sąlygas. Leidžiami tik tokie pakeitimai, kuriais nepažeidžiami VPĮ įtvirtinti viešųjų pirkimų principai, ir jei gaunamas Viešųjų pirkimų tarnybos (toliau – VPT) sutikimas keisti pirkimo sutartį. **Europos Teisingumo Teismas civilinėje byloje C-220/05 (Jean Auroux & others v. Commune de Roanne)** pažymėjo, kad pagal 93/37/EEB direktyvą pirkimo sutartys – tai atlygintinos sutartys, kurias rangovas ir perkančioji organizacija sudaro raštu ir kurių tikslas – atlikti arba atlikti ir suprojektuoti darbus ar 93/37/EEB direktyvoje apibrėžtą darbą, arba bet kokiomis priemonėmis atlikti darbą, atitinkantį perkančiosios organizacijos nurodytus reikalavimus. Kadangi VPĮ taikomas ir vykdant pirkimo sutartį, ši rekomendacinė metodinė medžiaga padės tinkamai taikyti pirkimo sutarties sudarymą, vykdymą ir pabaigą reglamentuojančias teisės normas bei vadovautis Europos Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų praktika.

PIRKIMO SUTARTIES SUDARYMAS

Kalbant apie sutarčių sudarymą svarbu paminėti sutarties laisvės principą. CK 6.156 str. 1 d. numatytas sutarties laisvės principo turinys: šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas, taip pat sudaryti ir CK nenumatytas sutartis, jeigu tai neprieštarauja įstatymams. Tačiau VPĮ 18 str. riboja perkančiosios organizacijos laisvę sudaryti pirkimo sutartį su bet kuriuo tiekėju ir numato, kad perkančioji organizacija siūlo pirkimo sutartį sudaryti tam dalyviui, kurio pasiūlymas pripažįstamas laimėjusiuoju. Vadinasi, perkančioji organizacija įpareigojama vykdyti pirkimo procedūras ir jų pagrindu pasirinkti kitą pirkimo sutarties šalį.

VPĮ 2 str. 32 d. apibrėžiant viešojo pirkimo sąvoką nustatyta, kad pirkimo tikslas – sudaryti pirkimo sutartį. Pirkimo sutartis gali būti sudaroma raštu arba, VPĮ numatytais atvejais, žodžiu. Pirkimo sutartis gali būti sudaroma žodžiu, kai perkančioji organizacija tokią galimybę numato savo supaprastintų pirkimų taisyklėse ir kai atliekami supaprastinti pirkimai, kurių sutarties vertė mažesnė nei 10 000 Lt (be pridėtinės vertės mokesčio).

VPĮ 18 str. 1 d. nustatyta, kad perkančioji organizacija siūlo sudaryti pirkimo sutartį tam dalyviui, kurio pasiūlymas pripažįstamas laimėjusiuoju. Tais atvejais, kai pirkimo sutartis sudaroma ne žodžiu, dalyvis kviečiamas pasirašyti sutartį raštu. Jam nurodomas laikas, iki kada turi pasirašyti pirkimo sutartį.

VPĮ numato atvejus, kai sudaryti pirkimo sutartį perkančioji organizacija siūlo tiekėjui, kurio pasiūlymas pagal nustatytą eilę yra pirmas po tiekėjo, atsisakiusio sudaryti pirkimo sutartį. Konstatuojama, kad tiekėjas atsisako sudaryti pirkimo sutartį, kai:

- raštu atsisako ją sudaryti;
- nepateikia pirkimo dokumentuose nustatyto pirkimo sutarties įvykdymo užtikrinimo;
- tiekėjo pateikta nustatytos formos tiekėjo deklaracija (t. y. reikalavimas pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotos institucijos nustatytos formos tiekėjo deklaraciją, kurioje nurodoma, kad tiekėjas nedavė ir neketina duoti Komisijos nariams, ekspertams, perkančiosios organizacijos vadovams, valstybės tarnautojams ar kitų tiekėjų atstovams pinigų, dovanų, nesuteikė jokių paslaugų ir kitokio atlygio už sudarytas ar nesudarytas sąlygas, susijusias su palankiais veiksmais laimėti pirkimus; su kokiais ūkio subjektais tiekėjas yra susijęs Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo (toliau – Konkurencijos įstatymas) 3 str. 12 d. nustatytais būdais, ir patvirtinama, kad jeigu vienas ar keli iš jo nurodytų ūkio subjektų, su kuriais jis yra susijęs, dalyvauja pirkime ir pateikia savarankišką pasiūlymą, tiekėjas šiame pirkime veikia nepriklausydamas nuo jų ir jie laikomi konkurentais; kad tiekėjas nedalyvauja Konkurencijos įstatymo 5 str. nurodytuose draudžiamuose susitarimuose, kurie pažeidžia VPĮ 3 str. principus) yra melaginga;
- tiekėjas iki perkančiosios organizacijos nurodyto laiko nepasirašo pirkimo sutarties;
- tiekėjas atsisako sudaryti pirkimo sutartį pirkimo dokumentuose nustatytais sąlygomis;
- ūkio subjektų grupė neįsteigia juridinio asmens (pagal VPĮ 18 str. 4 d. perkančioji organizacija gali reikalauti, kad, ūkio subjektų grupės pateiktą pasiūlymą pripažinus geriausiu ir perkančiajai organizacijai pasiūlius sudaryti pirkimo sutartį, ši ūkio subjektų grupė įgytų tam tikrą teisinę formą, jei tai yra būtina siekiant tinkamai įvykdyti pirkimo sutartį).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. kovo 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-119/2011 (UAB „Mindoza“ v. Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos) sprendė klausimą dėl laimėjusio pasiūlymo nustatymo ir naujo sprendimo, susijusio su preliminaria pasiūlymų eile dėl sausų visaverčių pašarų tarnybiniais šunims nustatymo. Atplėšus vokus ir sudarius preliminarią pasiūlymų eilę ieškovas liko antroje vietoje. Jis teigė, jog laimėtojos, UAB „Akvatera“, produktas iš viso neatitiko konkurso sąlygų reikalavimų, todėl pasiūlymas turėjo būti atmestas. Vilniaus apygardos teismas ieškinį atmetė ir padarė išvadą, kad UAB „Akvatera“ konkursui siūlomoms prekėms atitinka sąlygose nurodytas perkamų prekių savybes pagal pateiktą techninę specifikaciją ir kokybės reikalavimus. Teismas pažymėjo, kad ieškovo nurodyta aplinkybė, jog pirmą vietą laimėjusi bendrovė neturi produkto, kuriam pirkti paskelbtas konkursas, nes jis bus gaminamas ateityje, nesudaro pagrindo atmesti UAB „Akvatera“ pasiūlymo. Lietuvos apeliacinis teismas galimybę perkančiajai organizacijai įsigyti daiktą, kurio dar nėra, pripažino remdamasis tuo, kad kai kurių pirkimo objektų viešųjų pirkimų procedūrų metu apskritai neegzistuoja (paslaugos ir darbai); kad perkančiosios organizacijos poreikiai gali lemti būtinybę

įsigyti labai specifinį daiktą, kuris apskritai dar nesukurtas arba turi būti perdirbtas ar kitaip pakeistas, kad atitiktų pirkimo objektui keliamus reikalavimus; kad viešojo pirkimo sutarties neįvykdymo rizika įmanoma visada, todėl šios pirkimo sutarties dėl būsimo daikto neįvykdymo rizika negali paneigti galimybės įsigyti dar neegzistuojančio daikto. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutarė Vilniaus apygardos teismo sprendimą ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartį panaikinti ir priimti naują sprendimą. Kasacinis teismas konstatavo, kad, sprendžiant dėl galimybės tiekėjui siūlyti pirkti, o perkančiajai organizacijai įsigyti dar nesukurtą prekę, reikia vertinti ne viešojo prekių pirkimo sutarties objekto – prekės – sąvoką, bet atsižvelgti į šios pirkimo sutarties dalyką. Atsižvelgiant į tai, ar prekė jau sukurta, ar ją dar rengiamasi kurti, tiekėjų įsipareigojimų perkančiajai organizacijai apimtis gali būti nevienoda, tačiau prekių viešojo pirkimo sutarties, dėl kurios sudarymo buvo paskelbtas konkursas, dalyko – prekių tiekimo (pirkimo) – turinys yra tas pats, nes bet koku atveju tiekėjas savo pasiūlymu įsipareigoja perkančiajai organizacijai pristatyti prekes, kad ir koks būtų jų materializavimo laipsnis pasiūlymo pateikimo metu. Siūlymas įsigyti dar nepagamintą prekę per se nepažeidžia kitų tiekėjų teisių, neprieštaruoja viešųjų pirkimų ir bendriesiems teisės principams, nenukrypsta nuo įprastos verslo praktikos standartų. Teisėjų kolegija konstatavo, kad reikia derinti vieno tiekėjo teisę siūlyti perkančiajai organizacijai įsigyti dar nesukurtų prekių su kito tiekėjo (ar perkančiosios organizacijos) teise kvestionuoti pirmojo tiekėjo pasiūlymo atitiktį pirkimo sąlygoms. Taip pat buvo nustatyta, kad perkančioji organizacija netinkamai ir neapdairiai vertino tiekėjų pasiūlymus (atsižvelgiant į visus kito tiekėjo pasiūlymo trūkumus, kurių neprašė patikslinti), todėl jos sprendimas UAB „Akvatera“ pasiūlymą išrinkti laimėtoju pripažintas neteisėtu.

Svarbu paminėti, kad sudarant pirkimo sutartį joje negali būti keičiama laimėjusio tiekėjo pasiūlymo kaina, derybų protokole ar po derybų pateiktame galutiniam pasiūlyme užfiksuota galutinė derybų kaina ir pirkimo dokumentuose bei pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos (VPĮ 18 str. 3 d.) (**Lietuvos apeliacinis teismas 2010 m. gruodžio mėn. 21 d. priimdamas nutartį civilinėje byloje Nr. 2A-1137/2010 (Valstybinės ligonių kasos prie LR sveikatos apsaugos ministerijos v. AB Lietuvos paštas). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pasisakė 2008 m. balandžio 18 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-238/2008 (UAB „Baileksas“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija)** dėl buto pirkimo sutarties nutraukimo. Nagrinėjamu atveju pirkimo sutartis buvo sudaroma viešųjų pirkimų tvarka po įvykusių derybų. Teismas konstatavo, kad VPĮ 18 str. 3 d. nustatyta, jog sudarant pirkimo sutartį negali būti keičiama laimėjusio tiekėjo pasiūlymo kaina ir pirkimo dokumentuose bei pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos. Kai taikomos teisės normos, reglamentuojančios viešąjį pirkimą, ši nuostata galioja ir perkančiajam, ir pardaviantysis. Perkamam daiktui keliami reikalavimai nustatomi derybų metu, o pirkimo sutartis sudaroma pagal jų rezultatus. Sudarant pirkimo sutartį reikalavimai daiktui nekeičiami. Reikalavimai daiktui, kuris perkamas viešųjų pirkimų tvarka po derybų, yra nustatomi pagal įrodymus, kurie buvo pateikti derybų metu, o ne sudarant pirkimo sutartį.

VPĮ 18 str. 6 d. įtvirtinta, kas turi būti nustatyta raštu sudarytoje pirkimo sutartyje: šalių teisės ir pareigos; perkamos prekės, paslaugos ar darbai, jeigu įmanoma, - tikslus jų kiekis; kaina arba kainodaros taisyklės, nustatytos pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos patvirtintą metodiką; atsiskaitymų ir mokėjimo tvarka; prievolių įvykdymo terminai; prievolių įvykdymo užtikrinimas; ginčų sprendimo tvarka; pirkimo sutarties nutraukimo tvarka; pirkimo sutarties galiojimas; jeigu sudaroma preliminarioji sutartis, - jai būdingos nuostatos; subrangovai, subteikėjai ar subteikėjai, jeigu vykdomas pirkimo sutartį jie pasitelkiami, ir jų keitimo tvarka.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. spalio 16 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2007 (Vilniaus miesto savivaldybės administracija v. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras) nagrinėdamas klausimą, ar pirkimo dokumentuose nustatytas perkamos paslaugos kainos apskaičiavimo būdas - įkainio bazės nustatymas - prieštaravo VPT direktoriaus 2003 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. 1S-21 patvirtintos viešojo pirkimo ir pardavimo sutarčių kainodaros nustatymo metodikos reikalavimams, pažymėjo, kad perkančiosios organizacijos pirkimo dokumentuose nustato pirkimo sutarties kainą vadovaudamasi pirkimo sutarčių kainodaros nustatymo metodika; kainodaros taisyklės yra pirkimo dokumentų sudėtinė dalis; jos turi būti aiškios ir nedviprasmiškos, kad vėliau nekiltų nesusipratimų dėl suteiktų prekių, paslaugų ar atliktų darbų įkainojimo. Perkančioji organizacija negali prisiimti per didelės rizikos dėl pirkimo sutarties kainos.

Svarbu pabrėžti, kad pirkimo sutartys gali būti sudaromos ne ilgiau kaip 3 metams. Šis laikotarpis apima ir visus pirkimo sutarties pratęsimus. Ilgesnės trukmės pirkimo sutartį galima sudaryti tik nustatytais atvejais. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nurodo atvejus, kai pirkimo sutartys gali būti sudaromos

ilgesniam nei 3 metų terminui. 2006 m. gegužės 5 d. Vyriausybė nutarimu Nr. 432 patvirtino „Viešojo pirkimo-pardavimo sutarčių, sudaromų ilgiau kaip 3 metams, terminų nustatymo kriterijų ir atvejų, kuriais gali būti sudaromos tokios sutartys“, aprašą (toliau - Aprašas). Minėto Aprašo 3 p. yra nustatyta, kad perkančioji organizacija, vadovaudamasi racionalaus lėšų, skirtų reikalingoms prekėms, paslaugoms ar darbams įsigyti, panaudojimo kriterijumi, prekių, paslaugų ar darbų pirkimo sutartis ilgiau kaip 3 metams gali sudaryti tokiais atvejais:

- pirkdama elektros energiją ir šilumą, dujas, karštą ir šaltą vandenį, nuotekų ir atliekų tvarkymo paslaugas;
- pirkdama paskolas ir kitas finansines paslaugas, teikiamas bankų ir kitų finansinių institucijų;
- pirkdama prekes nuomos, lizingo (finansinės nuomos), pirkimo išsimokėtinai būdais;
- pirkdama aptarnavimo, remonto ar priežiūros paslaugas, kai įsigyjamo pirkimo objekto pirkimo sutartis apima ir šių paslaugų pirkimą;
- pirkdama darbus;
- vykdydama pirkimus, reikalingus vandentvarkos, energetikos, transporto ir pašto paslaugų srityje veikiančių perkančiųjų organizacijų Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 70 str. 2 d. nustatyta veiklai;
- įgyvendindama investicijų projektus, įtrauktus į einamųjų metų Valstybės investicijų programą, įskaitant kartu su Europos Sąjunga arba NATO finansuojamus investicijų projektus ar investicijų projektus pagal NATO priimtus įsipareigojimus;
- įgyvendindama ilgalaikes (ilgesnes kaip 3 metų trukmės) Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar savivaldybės tarybos tvirtinamas programas;
- įgyvendindama investicijų projektus pagal valdžios ir privataus subjektų partnerystės sutartis;
- pirkdama paslaugas, kai ilgesnio kaip 3 metų termino sutartis ekonominiu ar socialiniu požiūriu naudingesnė, perkančioji organizacija tai pagrindžia ir gauna VPT sutikimą vykdyti tokį pirkimą.

2009 m. sausio 20 d. Panevėžio apygardos teismas civilinėje byloje Nr. 2-67-198/2009 (Biržų rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras v. E. K. individuali įmonė, Biržų „Saulės“ gimnazija, Biržų „Kaštonų“ pagrindinė mokykla, Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos vidurinė mokykla, Biržų „Aušros“ vidurinė mokykla, Biržų r. Pabiržės vidurinė mokykla) dėl maitinimo paslaugų pirkimo sutarties pripažinimo negaliojančia savo sprendime nurodė, kad Apraše išsamiai išdėstyta, kokiais atvejais perkančioji organizacija prekių, paslaugų ar darbų pirkimo sutartis gali sudaryti ilgiau kaip 3 metams. Kadangi maitinimo paslaugų teikimo pirkimo sutartys apraše buvo nenurodytos, teismas konstatavo, kad atsakovai po minėto Vyriausybės nutarimo priėmimo, pratęsdami sutarčių terminus ilgiau nei 3 metams, nesivadovavo VPĮ įtvirtintais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 str.2 d.).

PIRKIMO SUTARTIES VYKDYMAS

Nors viešojo pirkimo procedūra baigiasi sudarius pirkimo sutartį, VPĮ 18 str. 8 d. įpareigoja perkančiąją organizaciją pirkimo sutartį įgyvendinti tokiomis pat sąlygomis, kokiomis ji buvo sudaryta, t. y. draudžiama keisti pirkimo sutarties sąlygas. Leidžiami tik tokie pakeitimai, kuriais nepažeidžiami VPĮ įtvirtinti viešųjų pirkimų principai, ir jei gaunamas VPT sutikimas keisti pirkimo sutartį. Galimybę keisti neesmines pirkimo sutarties sąlygas numato ir Viešojo pirkimo-pardavimo sutarčių sąlygų keitimo rekomendacijos, patvirtintos VPT direktoriaus 2009 m. gegužės 5 d. įsakymu Nr. 1S-43 (toliau – Rekomendacijos). Pirkimo sutarties keitimas gali būti laikomas esminiu, kai juo nustatomos sąlygos, kurios, jei būtų buvusios nurodytos viešojo pirkimo sąlygose, būtų suteikusios galimybę dalyvauti kitiems, nei dalyvavo, konkurso dalyviams arba konkurso nugalėtoju pripažinti kito nei pasirinktas asmens pasiūlymą (**Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio mėn. 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-1137/2010 (Valstybinės ligonių kasos prie LR sveikatos apsaugos ministerijos v. AB Lietuvos paštas)**). Anksčiau paminėta Lietuvos teismų pozicija šiuo klausimu visiškai atitinka Europos Teisingumo Teismo formuojamą poziciją. Pavyzdžiui, byloje **C-454/06 (Nachrichtenagentur GmbH v. Republik Österreich (Bund) ir kt.)**,

kurioje nagrinėjamas klausimas dėl Austrijos Federacinės viešųjų pirkimų tarnybos prašymo pateikti termino „sutarties sudarymas“ išaiškinimą, Europos Teisingumo Teismas išaiškino, kad galiojančios viešojo pirkimo sutarties nuostatų pakeitimai yra naujos sutarties sudarymas pagal Direktyvą 92/50, jei jie numato iš esmės skirtingas sąlygas nei nustatytos pradinėje pirkimo sutartyje ir taip parodo šalių valią sudaryti naują susitarimą dėl esminių tokios pirkimo sutarties sąlygų. Galiojančios viešojo pirkimo sutarties pakeitimas gali būti laikomas esminiu, kai juo numatomos sąlygos, kurios, jei būtų buvusios numatytos pradinės pirkimo sutarties sudarymo procedūros metu, būtų suteikusios galimybę dalyvauti kitiems, nei dalyvavo, konkurso dalyviams arba konkurso nugalėtoju pripažinti kito nei pasirinktas asmens pasiūlymą.

Europos Teisingumo Teismas minėtoje byloje taip pat pateikė išaiškinimus:

- ar pirkimo sutarties šalies pakeitimas yra laikomas esminiu pirkimo sutarties keitimu? Pirkimo sutarties šalies, su kuria perkančioji organizacija iš pradžių sudarė pirkimo sutartį, pakeitimas turi būti laikomas atitinkamos pirkimo sutarties esminiu pakeitimu, nebent tai buvo numatyta pirminės pirkimo sutarties sąlygose. Atkreiptinas dėmesys, kad pirkimo sutarties šalies vidinis persitvarkymas iš esmės nekeičia pradinės pirkimo sutarties sąlygų. Kai naujoji pirkimo sutarties šalis yra ankstesnei pirkimo sutarties šaliai 100 % priklausanti antrinė įmonė, kai ankstesnė pirkimo sutarties šalis ją valdo ir kai šie du subjektai yra sudarę nuostolio ir pelno perdavimo sutartis, toks pakeitimas nėra esminės pirkimo sutarties sąlygos pakeitimas, kuris galėtų būti laikomas naujos pirkimo sutarties sudarymu (Direktyva 92/50);
- ar vienos valiutos pakeitimas kita laikomas esminiu pirkimo sutarties keitimu? Jeigu dėl euro įvedimo galiojanti sutartis pakeičiama taip, kad pirmiau nacionaline valiuta nurodytos kainos perskaičiuojamos eurais, tai nėra esminis pirkimo sutarties pakeitimas, o tik jos pritaikymas prie pakitusių išorės sąlygų, jei sumos eurais apvalinamos pagal galiojančias nuostatas. Be to, galiojančios sutarties kainų konvertavimas į eurus ir jos kainų dydis gali būti koreguojamas nelaikant, kad sudaryta nauja pirkimo sutartis, - su sąlyga, kai tokie pataisymai minimalūs ir objektyviai paaiškinami, o būtent taip yra, jeigu jais siekiama palengvinti pirkimo sutarties vykdymą, pavyzdžiui, supaprastinant sąskaitų išrašymo procedūras;
- ar keičiant sutarties nuostatą dėl teisės nutraukti sutartį atsisakymo yra esminis sutarties pakeitimas? Sąlyga, kuri nekelia grėsmės iškraipyti konkurenciją ir padaryti žalos naujiems potencialiems pirkimo dalyviams, negali būti laikoma esminiu pakeitimu, todėl tai nėra naujos pirkimo sutarties sudarymas (Direktyva 92/50);
- ar pirkimo sutarties kainos sumažinimas gali būti laikomas esminiu pirkimo sutarties keitimu? Atsižvelgiant į tai, kad kainos sumažinimas sumažina asmens, su kuriuo sudaryta pirkimo sutartis, gaunamą atlyginimą, palyginti su anksčiau numatytu, ir nepersveria pirkimo sutarties ekonominės pusiausvyros asmens, su kuriuo sudaryta pirkimo sutartis, naudai, tai negali iškraipyti konkurencijos potencialių dalyvių nenaudai, todėl nėra laikoma naujos pirkimo sutarties sudarymu (Direktyva 92/50).

Vadovaudamasi Rekomendacijomis perkančioji organizacija dar pirkimo pradžioje turėtų išsiaiškinti visas aplinkybes, kad pirkimo sutartis būtų sklandžiai įgyvendinta, ir, esant poreikiui, pirkimo dokumentuose bei pirkimo sutartyje numatyti galimybę pirkimo sutarties vykdymo metu koreguoti tam tikras pirkimo pradžioje nustatytas sąlygas. Svarbu pažymėti, jog tokiu atveju pirkimo sutarties nuostatų koregavimas nėra laikomas sutarties keitimu, dėl kurio privaloma prašyti VPT sutikimo. Pavyzdžiui, pirkimo dokumentuose nurodžius, kad pirkimo sutarties kaina, jos galiojimo laikotarpiu pasikeitus mokesčiams, bus perskaičiuojama, nesukels nepatogumų pirkimo sutarties šalims pasikeitus mokesčiams atitinkamai pakeisti pirkimo sutarties kainą, nes dėl to nereikės kreiptis į VPT sutikimo.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, sutarties laisvės principas viešuosiuose pirkimuose yra taikomas kur kas siauresne apimtimi nei įprastai civiliniuose teisiniuose santykiuose, t. y. sutarties laisvės principas pirkimo sutarties šalims gali būti taikomas tiek, kiek jo neapriboja VPĮ normos ir paskelbto viešojo pirkimo dokumentai (2007 m. vasario 27 d. Lietuvos apeliacinio teismo civilinė byla Nr. 2A-192/2007 (UAB „Vingės statyba“ v. UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“)). Tai reiškia, kad pirkimo sutarties vykdymo metu iškilus poreikiui keisti pirkimo sutarties nuostatas bendru šalių sutarimu, kaip tai būdinga civiliniams teisiniams santykiams, pirkimo sutarties keitimas nėra galimas. Pirkimo sutarties šalys yra griežtai saistomos pirkimo dokumentuose ir pasiūlyme nustatytomis sąlygomis ne tik sudarant pirkimo sutartį, bet ir ją įgyvendinant. Pirkimo sutarties nuostatas, atitinkančias pirkimo sąlygas, privalo vykdyti ir griežtai jų laikytis tiek perkančioji organizacija, tiek tiekėjas. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2006 m. balandžio 24 d. byloje Nr. 2A-196/2006 (UAB „Technolitas“ v. Šiaulių miesto savivaldybės administracija) išnagrinėjo perkančiosios organizacijos ir tiekėjo, pateikusio pirkimo sąlygų neatitinkančias prekes, ginčą ir priėmė

perkančiajai organizacijai palankų sprendimą. Tiekėjas, vykdydamas pirkimo sutartį, pagamino ir perkančiajai organizacijai pristatė kėdes, kurios buvo apvilktos ne tuo gobelenu, kurio audinio kokybės sertifikatas buvo numatytas pasirašant pirkimo sutartį, todėl perkančioji organizacija vienašališkai nutraukė pirkimo sutartį. Pirmos instancijos teismas konstatavo, kad pagamintų kėdžių neatitikimas konkurso sąlygoms yra esminis pirkimo sutarties trūkumas, todėl pirkimo sutartis galėjo būti vienašališkai nutraukta. Pagal sutartą sertifikatą turėjo būti naudojamas audinys, kurio atsparumas trinčiai yra daugiau kaip 100 000 ciklų, tuo metu tiekėjas apvilko kėdes gobelenu, kurio atsparumas dilinimui ir sūkiams sudaro tik 30 000 ciklų. Teismas pažymėjo, kad perkančiosios organizacijos nurodytas gobelenas negalėjo būti pakeistas mažiau atspariu sūkiams, nes tada gerokai sutrumpėja kėdžių naudojimo laikas. Teismas taip pat nurodė, jog sudarant pirkimo sutartį su laimėtoju pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos negali būti keičiamos. Tiekėjas pateiktame pasiūlyme nurodė konkrečias pirkimo sąlygas: kainą, medžiagas, kurias naudosis gamindamas kėdes, įvardijo konkretų audinį. Jo pasiūlymas buvo pripažintas laimėjusiuoju. Perkančioji organizacija, pripažindama tiekėją laimėtoju, pagrįstai tikėjosi, kad šis pagamins kėdes ir aprašys jas pasiūlyme įvardytu 100 000 ciklų atsparumo trinčiai audiniu. Kadangi tiekėjas panaudojo kur kas mažesnio atsparumo trinčiai audinį, perkančioji organizacija iš esmės negavo to, ko tikėjosi. Taigi audinio pakeitimas šiuo atveju buvo esminis pirkimo sutarties pažeidimas, todėl pirkimo sutartis galėjo būti nutraukta vienašališkai.

Siekiant palengvinti VPĮ 18 str. 8 d. įgyvendinimą VPT direktoriaus 2009 m. gegužės 5 d. įsakymu Nr. 1S-43 buvo patvirtintos Viešojo pirkimo-pardavimo sutarčių sąlygų keitimo rekomendacijos (toliau – Rekomendacijos). Jos numato pareigą perkančiosioms organizacijoms dar iki pirkimo pradžios ne tik tiksliai suformuluoti pirkimo dokumentuose, ką norima įsigyti, bet ir numatyti visas galimas pirkimo sutarties korekcijas bei jas aprašyti. Pavyzdžiui, nuostata dėl galimybės perskaičiuoti pirkimo sutarties kainą pasikeitus mokesčiams turi būti nustatoma jau pirkimo dokumentuose, t. y. pirkimo sutarties kaina gali būti perskaičiuojama pasikeitus mokesčiams tik tuo atveju, jei su tokia galimybe yra supažindinti visi pirkimo sutarties sudarymu suinteresuoti tiekėjai dar pirkimo pradžioje. **Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. vasario 27 d. civilinėje byloje Nr. 2A-192/2007 (UAB „Vingės statyba“ v. UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“)** sprendė klausimą dėl pirkimo sutarties nuostatos, kuri nebuvo numatyta pirkimo dokumentuose, teisėtumo. Konkurso sąlygose buvo nustatyta, kad į prekės/paslaugos kainą įeina visi mokesčiai ir visos rangovo išlaidos (sandėliavimo, transportavimo). Pirkimo sutarties projekte, kaip sudėtinėje pirkimo dokumentų dalyje, buvo nurodyta, kad pirkimo sutarties kainos keitimas dėl kokių nors priežasčių nenumatomas. Taigi paskelbto konkurso pirkimo dokumentai ne tik nenumatė, tačiau iš esmės ir draudė bet kokią konkursą laimėjusiojo rangovo pasiūlyme nurodytos pirkimo sutarties kainos keitimą. Ši sąlyga atsakovui buvo žinoma iš gautų pirkimo dokumentų ir jis su tokiu reikalavimu sutiko, nusprenddamas dalyvauti konkurse bei pateikdamas pasiūlymą, o kartu ir pasirašytą statybos rangos pirkimo sutarties projektą su nurodyta sąlyga, pagal kurią „pirkimo sutarties kainos keitimas dėl kokių nors priežasčių nenumatomas“. VPĮ nustatyta, kad sudarant pirkimo sutartį negali būti keičiama laimėjusio tiekėjo pasiūlymo kaina ir pirkimo dokumentuose bei pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos. Tai imperatyvi įstatymo norma, jos pažeidimas sudarant pirkimo sutartį daro šią pirkimo sutartį arba jos dalį negaliojančią.

Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad pirkimo dokumentuose ir pasiūlyme pirkimo sutarties trukmė buvo ne ilgesnė kaip vieni metai, o pirkimo sutarties projekte nustatyta, kad pirkimo sutarties kainos keitimas dėl kokių nors priežasčių nenumatomas, padarė išvadą, jog pasirašytos pirkimo sutarties nuostata, kad „statinio Valdytojas (UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“) apmoka ryšium su Lietuvos įstojimu į Europos Sąjungą atsiradusius statybinių medžiagų, mechanizmų ir darbo jėgos kainų padidėjimo skirtumus“, kaip tiesiogiai sudaranti sąlygas ir galimybę didinti tiekėjo pasiūlytą mažiausią darbų atlikimo kainą, prieštarauja pirkimo dokumentuose nustatytoms pirkimo sąlygoms ir yra niekinė bei negaliojanti.

2011 m. sausio 6 d. buvo pakeista VPĮ 18 str. 8 d. Ji papildyta išimtimi, kad VPT sutikimo keisti pirkimo sutartį nereikia, kai atlikus supaprastintą pirkimą sudarytos pirkimo sutarties vertė yra mažesnė nei 10 000 Lt (be PVM). Nors VPT sutikimo tokiems pakeitimams daryti nebereikia, bet kokiu atveju šie pirkimo sutarties pakeitimai negali pažeisti viešųjų pirkimų principų.

PIRKIMO SUTARTIES PABAIGA

Viešojo pirkimo sutartis paprastai baigiasi tuomet, kai visiškai įvykdomi pirkimo sutarties šalių įsipareigojimai, kai pirkimo sutartis nutraukiama (vienašališkai ar šalių sutarimu) arba sueina pirkimo sutartyje numatytas pirkimo sutarties galiojimo terminas. Pažymėtina, kad išimtiniais atvejais pirkimo sutartis gali būti vykdoma ir pasibaigus jos galiojimo terminui, net ir nesant galimybės pratęsti pirkimo sutartį. VPT yra pateikusi išaiškinimą, kad jei vėluojama ne dėl perkančiosios organizacijos kaltės, o pirkimo sutartyje numatyta, jog sutartis galioja tol, kol įvykdomi visi sutartiniai įsipareigojimai, pirkimo sutartis gali būti vykdoma toliau, tačiau perkančioji organizacija dėl vėlavimo privalo taikyti pirkimo sutartyje numatytas pirkimo sutarties įvykdymo užtikrinimo priemones (pvz., delspinigius, baudą ar kt.). Pažymėtina, jog net ir tokiu atveju bendra pirkimo sutarties trukmė negali viršyti VPĮ nustatytos maksimalios pirkimo sutarties trukmės – 3 metų (jei nėra taikomos išimtys). Atkreiptinas dėmesys, kad viešojo pirkimo sutarties baigimosi VPĮ nereglamentuoja, todėl yra taikomos CK nuostatos. **Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. vasario 27 d. civilinėje byloje Nr. 2A-192/2007 (UAB „Vingės statyba“ v. UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“)** yra pažymėjęs, kad viešojo pirkimo sutarčiai CK normos yra taikomos tiek, kiek kiti įstatymai nenustato ko kita (CK 6.382 str.).

1) Pirkimo sutarties pripažinimas negaliojančia ar niekine

Aptariant pirkimo sutarties baigimosi aplinkybes būtina išnagrinėti CK 1.78 str. nurodytus atvejus, kai teismas pripažįsta sutartį negaliojančia arba sandoris laikomas niekiniu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Senato 2009 m. rugsėjo 3 d. Viešųjų pirkimų reglamentavimo ir teismų praktikos apžvalgoje Nr. 31 (toliau – Senato apžvalga) išdėstė, kad nacionaliniams teismams nagrinėjant perkančiosios organizacijos sprendimų pripažinimo neteisėtais klausimą kartu kyla ir padarinių pašalinimo problema, ypač kai teismas pripažįsta neteisėtu perkančiosios organizacijos sprendimą, susijusį su pirkimą pradedančiais veiksmais, t. y. konkurso sąlygų nustatymu ir kvietimo skelbimu. Kai teismas perkančiosios organizacijos sprendimą, susijusį su pirkimo sutarties sudarymo (tiekjų vertinimo) kriterijais, pripažįsta neteisėtu ir panaikina, perkančioji organizacija privalo atšaukti kvietimą (**Europos Teisingumo Teismas byloje C-448/01 (EVN v. Wienstrom)**). Lygiateisiškumo ir skaidrumo principai įpareigoja perkančiąsias organizacijas visų viešojo pirkimo procedūrų metu laikytis tų pačių viešojo pirkimo sąlygų, ypač pirkimo sutarties sudarymo kriterijų, todėl, teismui panaikinus perkančiosios organizacijos sprendimą nustatyti tam tikrus pirkimo sutarties sudarymo (tiekjų vertinimo) kriterijus, perkančioji organizacija negali, atsiribodama nuo teismo panaikintų pirkimo sutarties sudarymo (tiekjų vertinimo) kriterijų, toliau teisėtai tęsti viešojo pirkimo procedūrų, nes tai reikštų viešojo pirkimo sąlygų pakeitimą. Perkančiosios organizacijos veiksmų ir sprendimų panaikinimas pateisinamas tik dėl esminių pažeidimų, kuriais sulaužomos imperatyviosios VPĮ nuostatos. Imperatyviųjų teisės normų pažeidimas vykdant viešuosius pirkimus gali reikšti esminių VPĮ nustatytų taisyklių ar viešųjų pirkimų principų, dėl kurių buvo pažeistos nevaržomos konkurencijos sąlygos, pažeidimą (**2007 m. birželio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-295/2007 (UAB „Abovita“ v. Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos)**). Dėl viešojo pirkimo procedūrų pažeidimų paprastai nukenčia ne tik privatūs, bet ir viešieji interesai. Teismams nustatčius tokio pobūdžio perkančiosios organizacijos veiksmų neteisėtumą, jau sudaryta pirkimo sutartis turėtų būti pripažinta niekine (CK 1.80 str.). Panaikinus sprendimą dėl imperatyviųjų teisės normų pažeidimo, perkančiosios organizacijos sprendimo pagrindu sudarytos pirkimo sutarties galiojimas negali būti pateisinamas. Tokia pozicija grindžiama ne tik viešojo intereso apsauga, bet ir teisinės valstybės principo turinio sudėtine dalimi – principu *ex injuria jus non oritur*. Teismas, nustatęs, kad sandoris prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, turi *ex officio* pripažinti sandorį niekiniu ir negaliojančiu bei taikyti atitinkamus teisinius padarinius, neatsižvelgdamas į bylos dalyvių reikalavimus (CK 1.78 str. 5 d.). Taigi teismas pripažįsta sandorį niekiniu tiek bylos dalyviams pareiškus tokį reikalavimą, tiek jo nepareiškus, ir kiekvienu atveju sprendžia dėl niekinio sandorio teisinių padarinių, nes tik išsprendus klausimą dėl negaliojančio sandorio teisinių padarinių užbaigiamas ginčo sprendimas ir atkuriami teisinė taika (**2008 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008 (UAB ERP v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos)**; **2009 m. vasario 2 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009 (UAB „Kauno keliai“ v. Klaipėdos miesto savivaldybė)**).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. rugsėjo 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2005 (UAB „Sigma Telas“ ir UAB „A. Ž. ir Ko“ (buvusi A. Ž. ir Ko KŪB) v. AB Rytų skirstomieji tinklai ir UAB „Fima“) taip pat išaiškino, kad šiuolaikinė civilinė teisė pripažįsta, jog civilinių santykių dalyviai yra lygūs ir laisvi sukurti civilines teises bei pareigas sudarydami sandorius (sutartis). Tokia civilinių santykių dalyvių galimybė nustatyti tarpusavio teises ir pareigas sutarčių teisėje vadinama sutarties laisvės principu. Šis principas - būtina sėkmingo rinkos funkcionavimo bet kurioje valstybėje sąlyga, nes tik pripažįstant šalių autonomiją (sutarties šalių laisvę) yra galima verslo laisvė, grindžiama privačia iniciatyva ir atsakomybe. Kita vertus, laisvė sudaryti sandorius (sutartis) nėra absoliuti, ir sutartinė laisvė ribojama pirmiausia imperatyviosiomis teisės normomis (ius cogens). Be to, sutarties šalių laisvę varžo ir teisės principai (sąžiningumo, šalių lygiateisiškumo, jų kooperavimosi, gerų papročių ir pan.). Pagal CK 1.80 str. 1 d. įtvirtintą teisės normą sandorio negaliojimas siejamas su jo prieštaravimu imperatyviosioms teisės normoms (ius cogens), t. y. su vienareikšmiškai įstatyme įtvirtintomis nuostatomis, kuriomis siekiama apsaugoti visuomenės interesus, viešąją tvarką. Sandorio pripažinimas negaliojančiu šiuo pagrindu yra sutarties laisvės principo išimtis, todėl sprendžiant dėl sandorio negaliojimo būtina nustatyti, ar yra atitinkamas visuomenės interesus, kuris reikalautų įsikišti į šalių privačius santykius, t. y. ar pakankamai esama pagrindo teigti, jog pagrindinis visuomenės interesus reikalauja visuotinai pripažinti tokius sandorius negaliojančiais, nesiejant jo su konkrečiomis šalimis ar konkrečia situacija. VPĮ siekiama užtikrinti racionalų valstybės biudžeto lėšų naudojimą, kokybiškų prekių ir paslaugų, reikalingų valstybės ir savivaldybės darniai bei tinkamai veiklai užtikrinti, teikimą, skatinti konkurenciją ir rinkos plėtrą, garantuoti lygiateisiškumo, nediskriminavimo ir skaidrumo principus, įgyvendinti priemones atsižvelgiant į Nacionalinės kovos su korupcija programos tikslus ir uždavinius (2005 m. rugpjūčio 23 d. VPĮ pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas). Viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl VPĮ viešiesiems pirkimams nustato specialius reikalavimus, kurie dažniausiai yra imperatyvūs. Taigi, vertinant vykdomų viešųjų pirkimų pagal VPĮ teisėtumą, būtina preciziškai nustatyti konkrečių pažeistų VPĮ įtvirtintų teisės normų pobūdį, VPĮ nuostatas aiškinti ir vertinti taip, kad būtų apgintas viešasis interesus.

Dėl imperatyviųjų viešųjų pirkimų nuostatų pažeidimo **Lietuvos Aukščiausiasis Teismas** taip pat pasisakė **2005 m. rugsėjo 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2005 (UAB „Sigma Telas“ ir UAB „A. Ž. ir Ko“ (buvusi A. Ž. ir Ko KŪB) v. AB Rytų skirstomieji tinklai ir UAB „Fima“)** ir pažymėjo, jog kiekvienu konkrečiu atveju teismui nustačius, kad pažeista viešųjų pirkimų organizavimo, pretenzijų nagrinėjimo tvarka ir kad perkančioji organizacija nepagrįstai atmetė vieno ar kito pirkimo dalyvio pasiūlymą, teismas turi spręsti dėl konkrečių pažeidimų pobūdžio, taip pat nuspręsti, ar konkretus pažeidimas pateisina pirkimų komisijos sprendimo panaikinimą ir šio sprendimo pagrindu sudarytos pirkimo sutarties pripažinimą niekine. Teismas nurodė, kad pirkimų komisijos sprendimo panaikinimas pateisinamas tik dėl esminių pažeidimų, kuriais pažeidžiamos imperatyviosios VPĮ nuostatos. Imperatyviųjų teisės normų pažeidimas vykdant viešuosius pirkimus gali reikšti esminių įstatyme nustatytų principų, dėl kurių buvo pažeistos sąžiningos konkurencijos sąlygos, pažeidimą, taip pat kai priimtas pirkimų komisijos sprendimas leidžia daryti išvadą, kad neracionaliai panaudotos lėšos ir laimėtoju šiuo konkrečiu atveju turėjo būti ne komisijos paskelbtas pirkimų dalyvis, bet būtent tas dalyvis, kurio pasiūlymas buvo atmestas. Taigi sprendimas naikinamas tik tada, jei nustatomi imperatyviojo pobūdžio viešųjų pirkimų tvarkos pažeidimai, t. y. tiek konkrečių VPĮ nustatytų taisyklių, tiek pirkimų, kuriais būtina laikytis VPĮ įtvirtintų principų, esminiai pažeidimai.

Lietuvos apeliacinis teismas 2003 m. liepos 1 d. civilinėje byloje Nr. 2A-167/2003 (Lietuvos tekstilės institutas v. Nepriklausoma viešųjų pirkimų ginčų nagrinėjimo komisija, Lietuvos kariuomenė, AB „Skalmantas“) nenukrypo nuo bendros praktikos – nagrinėjant bylą paaiškėjo, jog tiekėjas nepateikė konkursui dokumentų, kad jo siūlomos prekės atitinka konkurso dokumentų techninius reikalavimus, o pirkimo komisija šio pasiūlymo neatmetė ir pripažino minėtą tiekėją laimėtoju. Pirmos instancijos teismas panaikino konkurso rezultatus, nes perkančioji organizacija neatmetė tiekėjo pasiūlymo, ir šių rezultatų pagrindu sudarytą pirkimo sutartį pripažino negaliojančia. Apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, kad pirmos instancijos teismas pagrįstai nurodė, jog neteisės pagrindu negali atsirasti teisė, t. y. nesant pirkimo ir pardavimo sutarčiai sudaryti būtino teisinio pagrindo – perkančiosios organizacijos viešojo pirkimo komisijos sprendimo dėl tiekėjo pripažinimo konkurso nugalėtoju – sudaryta pirkimo sutartis negali būti laikoma teisėta. Teismas taip pat pažymėjo, kad perkančioji organizacija, priimdama tiekėjo pasiūlymą ir pripažindama šią bendrovę konkurso nugalėtoja, pažeidė imperatyviąją teisės normą. Dėl prieštaraujančio imperatyviajai normai sprendimo buvo sudaryta ginčijama pirkimo sutartis. Kadangi VPĮ normos imperatyviai nurodo, kad atviro konkurso pirkimo sutartis privalo būti sudaryta su tiekėju,

kurio pasiūlymą komisija pripažįsta laimėjusiuoju, pirkimo sutarties sudarymas su tiekėju, kurio pasiūlymą komisija neteisėtai pripažino laimėjusiuoju, prieštarauja imperatyviosiems VPĮ normoms.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. rugsėjo 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2005 (UAB „Sigma Telas“ ir UAB „A. Ž. ir Ko“ (buvusi A. Ž. ir Ko KŪB) v. AB Rytų skirstomieji tinklai ir UAB „Fima“) taip pat išaiškino, kad VPĮ įtvirtintų principų pažeidimas neabejotinai reiškia imperatyviųjų teisės normų pažeidimą. Panaikinus sprendimą dėl imperatyviųjų teisės normų pažeidimo, pirkimų komisijos sprendimo pagrindu sudarytos pirkimo sutarties galiojimas negali būti pateisinamas, nes iš neteisėtų veiksmų negali kilti teisėtos pasekmės (*ex iniuria ius non oritur*). Todėl nustačius, kad pirkimų komisijos sprendimas priimtas pažeidžiant VPĮ nustatytus principus, bylą nagrinėję teismai gali ir *ex officio* privalo pagal CK 1.78 str. 5 d. konstatuoti niekinio sandorio faktą ir taikyti jo negaliojimo padarinius, nes sandoriai, prieštaraujantys imperatyviosioms įstatymo normoms, yra niekiniai ir negalioja *ab initio*, todėl negali sukelti jokių teisinių pasekmių.

Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. balandžio mėn. 12 d. civilinėje byloje Nr. 2A-188/2011 (Kauno miesto savivaldybės administracija v. UAB „Fima“) konstatavo, kad teismai viešojo pirkimo ginčų bylose turi teisę peržengti ieškinio ribas, *ex officio* konstatuoti niekinio sandorio faktą ir spresti ne tik dėl perkančiosios organizacijos neteisėtų veiksmų padarinių, bet ir atlikti kitus veiksmus, būtinus ginant viešąjį interesą. Plačių, iniciatyvos reikalaujančių teismo įgaliojimų naudojimas galimas ir sprendžiant klausimą dėl pirkimo sutarties išsaugojimo, siekiant apsaugoti viešąjį interesą. Taigi būtina nustatyti, ar pirkimo sutarties pripažinimas negaliojančia nepažeidžia viešojo intereso. Sprendžiant, ar pirkimo sutartimi užtikrinamas viešasis interesas, pažymėtina tai, jog gausioje teismų praktikoje šiuo klausimu yra susiklosčiusi nuostata, kad viešasis interesas apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas, t. y. bendrąja prasme viešasis interesas reiškia naudą visuomenei ar jos daliai, žmonių gerovę. Kartu nustatyta, jog ši sąvoka yra vertinamojo pobūdžio ir jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos aplinkybes. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo viešųjų pirkimų ginčų praktiką viešasis interesas apima tiek visuomenės interesą tam tikru pirkimo objektu (preke, paslauga, darbų rezultatu) ir jo teikiama nauda, tiek visuomenės interesą užtikrinti konkurso dalyvių sąžiningą varžymąsi (**2010 m. birželio 17 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-350/2010 (UAB „Seven entertainment“ v. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija)**, **2009 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-505/2009 (Vilniaus miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. Vilniaus miesto savivaldybė ir kt.)**).

Lietuvos apeliacinis teismas 2010 m. birželio 10 d. civilinėje byloje Nr. 2A-324/2010 (UAB „Statau“ v. Tauragės apskrities vyriausiasis policijos komisariatas) pripažino, kad perkančiosios organizacijos veiksmai lėmė skaidrumo ir lygiateisiškumo principų pažeidimą. Perkančiosios organizacijos viešųjų pirkimų komisija vertino pirkimo dalyvių pasiūlymus ir, nesudariusi pasiūlymų eilės, priėmė sprendimą dėl pirkimo laimėtojo pripažinimo. Ginčijamas perkančiosios organizacijos sprendimas ir ginčo sandoris buvo panaikinti CK 1.81 str. pagrindu, nustačius VPĮ ir perkančiosios organizacijos patvirtintų taisyklių pažeidimus. Teismas konstatavo, kad perkančioji organizacija kvietime teikti pasiūlymus nenurodė aiškių reikalavimų dėl tiekėjų kvalifikacijos, nepateikė pasiūlymų vertinimo tvarkos (kainos ir ekonominio naudingumo skaičiavimo metodo), neinformavo dalyvių apie pasiūlymų vertinimo vietą ir laiką.

Lietuvos apeliacinis teismas 2010 m. vasario 2 d. civilinėje byloje Nr. 2A-207/2010 (AB Panevėžio statybos trestas ir UAB „Pasvalio melioracija“ v. Pasvalio rajono savivaldybės administracija, tretieji asmenys: UAB „Pireka“, UAB „Inkomsta“, LR aplinkos ministerija) panaikino perkančiosios organizacijos sprendimą, kuriuo pirkimą laimėjęs tiekėjas įrašytas į preliminarią pasiūlymų eilę ir dėl imperatyviųjų teisės normų pažeidimo (tiekėjo pateikti dokumentai neatitiko konkurso sąlygų) *ex officio* pirkimo sutartį pripažino niekine.

Nuo suformuotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos nenukrypo ir **Lietuvos apeliacinis teismas 2007 m. vasario 27 d. civilinėje byloje Nr. 2A-192/2007 (UAB „Vingės statyba“ v. UAB „Vilniaus kapitalinė statyba“)**. Pirkimo sutarties projekte buvo nustatyta, kad pirkimo sutarties kainos keitimas dėl kokių nors priežasčių nenumatomas. Taigi paskelbto konkurso pirkimo dokumentai ne tik nenumatė, tačiau iš esmės ir draudė bet kokį konkursą laimėjusio rangovo pasiūlyme nurodytos pirkimo sutarties kainos keitimą. Ši sąlyga tiekėjui buvo žinoma iš gautų pirkimo dokumentų, bet jis su tokiu reikalavimu sutiko nusprenddamas dalyvauti konkurse ir pateikdamas pasiūlymą, o kartu ir pasirašytą statybos rangos pirkimo sutarties projektą su minėta sąlyga. VPĮ nustatyta, kad sudarant pirkimo sutartį negali būti keičiama

laimėjusio tiekėjo pasiūlymo kaina ir pirkimo dokumentuose bei pasiūlyme nustatytos pirkimo sąlygos. Tai imperatyvioji įstatymo norma, kurios pažeidimas sudarant pirkimo sutartį daro šią sutartį arba jos dalį negaliojančią. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad pirkimo sutarties projekte buvo nustatyta, jog pirkimo sutarties kainos keitimas dėl kokių nors priežasčių nenumatomas, padarė išvadą, kad pasirašytos pirkimo sutarties nuostata, jog „statinio Valdytojas apmoka ryšium su Lietuvos įstojimu į Europos Sąjungą atsiradusius statybinių medžiagų, mechanizmų ir darbo jėgos kainų padidėjimo skirtumus“, kaip tiesiogiai sudaranti sąlygas ir galimybę didinti rangovo pasiūlytą mažiausią darbų atlikimo kainą, prieštarauja pirkimo dokumentuose nustatytoms pirkimo sąlygoms ir yra niekinė bei negaliojanti. Svarbu atkreipti dėmesį, kad teismas byloje taip pat pažymėjo, jog pagal CK 1.96 str. nuostatą sandorio dalies negaliojimas nedaro negaliojančių kitų jo dalių, jeigu galima daryti prielaidą, kad sandoris būtų buvęs sudarytas ir neįtraukiant negaliojančios dalies.

2) Restitucijos instituto taikymas

Pripažinęs, kad pirkimo sutartis yra niekinė, teismas turi išspręsti restitucijos taikymo klausimą. CK 6.145 str. 1 d. numato, kad restitucija taikoma tada, kai asmuo privalo grąžinti kitam asmeniui turtą, kurį jis gavo neteisėtai arba per klaidą, arba dėl to, kad sandoris, pagal kurį gavo turtą, pripažintas negaliojančiu *ab initio*, arba dėl to, jog prievolės negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos. Kaip išaiškinta **Senato apžvalgoje**, restitucijos taikymas turi užtikrinti, kad perkančiajai organizacijai ir tiekėjams bus sugrąžinta teisinė padėtis, buvusi prieš pažeidimą, tačiau bendrosios restitucijos taisyklės suteikia teismui teisę išimtiniais atvejais keisti restitucijos būdą ir net iš viso jos netaikyti, jeigu pagal susiklosčiusią teisinę situaciją niekinio sandorio konstatavimo metu šalių grąžinimas į ankstesnę padėtį prieštarautų viešajam interesui, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams (CK 6.145 str. ir 6.146 str.). Todėl teismai, sprenddami klausimus dėl niekinio sandorio padarinių, turi tirti pirkimo sutarties vykdymo eigą, jos vykdymo specifiką, įvykdymo laipsnį, galimus nuostolius dėl restitucijos taikymo, kitas reikšmingas aplinkybes ir parinkti restitucijos būdą arba, esant išskirtinėms aplinkybėms, jos netaikyti (**Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008 (UAB ERP v. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos)**). Šiame kontekste reikia atsižvelgti į Direktyvos 2007/66 2d str. Pagal ją peržiūros institucija gali nepripažinti pirkimo sutarties negaliojančia, net kai ji buvo suteikta neteisėtai, jei nustatoma, kad dėl svarbių bendro intereso priežasčių reikėtų išsaugoti pirkimo sutarties padarinius. Ekonominiai interesai, sprendžiant pirkimo sutarties galiojimo klausimą, gali būti laikomi viršenybę turinčia priežastimi tik tuo atveju, jei išimtinėmis aplinkybėmis jos negaliojimas turėtų neproporcingų padarinių. Tačiau tiesiogiai su pirkimo sutartimi susiję ekonominiai interesai (pvz., dėl vėlavimo vykdyti pirkimo sutartį susidariusios išlaidos, dėl naujos pirkimų procedūros pradėjimo susidariusios išlaidos, taip pat išlaidos, patirtos keičiant pirkimo sutartį vykdančių ūkio subjektą, ir išlaidos, susidariusios dėl negaliojimo atsiradusių teisinių pareigų) nelaikomi viršenybę turinčiomis priežastimis, susijusiomis su bendru interesu. Teismui panaikinus perkančiosios organizacijos sprendimą paskelbti preliminarią (ar galutinę) laimėtojų eilę, viešojo pirkimo teisinių santykių šalys grąžinamos į pirminę padėtį. Tada kompetencija pripažinti viešojo pirkimo laimėtoją pagal VPĮ priklauso perkančiajai organizacijai, kuri, remdamasi iš anksto paskelbtais kriterijais, turi iš naujo nustatyti preliminarią (galutinę) tiekėjų eilę. Vadovaujantis VPĮ 16 str., tokie įgaliojimai suteikti būtent viešojo pirkimo komisijai, o pagal VPĮ 39 str. 8 d. – perkančioji organizacija pripažįsta laimėjusiuoju kurį nors pasiūlymą iš tų, kurie nebuvo atmesti remiantis tiekėjų kvalifikaciniais reikalavimais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas VPĮ nuostatas, yra nurodęs, kad teismai, nustatę imperatyviojo pobūdžio viešųjų pirkimų tvarkos pažeidimus, gali ir privalo pagal CK 1.78 str. 5 d. konstatuoti, jog dėl tokio viešojo pirkimo sudarytas sandoris yra niekinis. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad įstatymo tiesiogiai nurodyta, jog konstatavus niekinio sandorio faktą taikomos CK šeštosios knygos normų nustatytos restitucijos taisyklės (CK 1.80 str. 3 d.). Bendrąsias restitucijos taisykles reglamentuoja CK šeštosios knygos „Prievolių teisė“ I dalies „Bendrosios nuostatos“ X skyriaus „Restitucija“ normos. CK 6.145 str. 2 d. nustatyta, kad išimtiniais atvejais teismas gali pakeisti restitucijos būdą arba apskritai jos netaikyti, jeigu dėl restitucijos taikymo vienos iš šalių padėtis nepagrįstai ir nesąžiningai pablogėtų, o kitos atitinkamai pagerėtų. CK 6.146 str. nustatyta, kad restitucija atliekama natūra, išskyrus atvejus, kai tai neįmanoma arba gali sukelti didelių nepatogumų šalims. Tada restitucija atliekama sumokant ekvivalentą pinigais. Taigi restitucijos taikymas kiekvienu konkrečiu atveju priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Taikant restituciją paprastai šalims grąžinama padėtis, buvusi iki pirkimo sutarties sudarymo

(2010 m. liepos 9 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2005 (Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, UAB KIA AUTO).

Nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimo nenukrypo ir Lietuvos apeliacinis teismas 2011 m. balandžio mėn. 12 d. civilinėje byloje Nr. 2A-188/2011 (Kauno miesto savivaldybės administracija v. UAB „Fima“). Teismas pažymėjo, kad pripažinus sandorį niekiniu kiekvienu atveju sprendžiama dėl tokių sandorio teisinių padarinių, nes tik išsprendus klausimą dėl negaliojančio sandorio teisinių padarinių užbaigiamas ginčo sprendimas ir atkuriami teisinė taika. Restitucijos taikymas turi užtikrinti, kad perkančiajai organizacijai ir tiekėjui bus grąžinta teisinė padėtis, buvusi prieš pažeidimą. Tačiau bendrosios restitucijos taisyklės suteikia teismui teisę išimtiniais atvejais keisti restitucijos būdą ir net iš viso jos netaikyti, jeigu pagal susiklosčiusią teisinę situaciją niekinio sandorio konstatavimo metu šalių grąžinimas į ankstesnę padėtį prieštarautų viešajam interesui, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams, taip pat būtų susijęs su didelėmis papildomomis ir neprotingomis išlaidomis (CK 6.145 str. ir 6.146 str.).

Minėtoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje perkančioji organizacija surengė atvirą konkursą vaizdo stebėjimo sistemos Kauno mieste įrengimo ir eksploatacijos paslaugoms pirkti. Tiekėjas buvo informuotas, kad viešojo pirkimo komisijos sprendimu pirma vieta suteikiama kitam pirkime dalyvavusiam tiekėjui. Pirmosios instancijos teismas savo sprendime nurodė, jog konkurso nugalėtoju pripažinto tiekėjo pasiūlymas neatitiko perkančiosios organizacijos pirkimo dokumentuose nustatytų minimalių kvalifikacijos reikalavimų ir turėjo būti atmestas. Teismas konstatavo, kad šie pažeidimai yra imperatyviųjų VPĮ nuostatų pažeidimai.

Lietuvos apeliacinis teismas nusprendė, kad dėl esminių, imperatyviųjų teisės normų pažeidimų panaikinus perkančiosios organizacijos viešojo pirkimo komisijos sprendimą, tokio sprendimo pagrindu sudarytos pirkimo sutarties galiojimas negali būti pateisinamas, nes iš neteisėtų veiksmų negali kilti teisėtos pasekmės. Dėl to ginčijamą pirkimo sutartį teismas pripažino niekine ir negaliojančia. Pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką teismas, nustatęs, kad sandoris prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, kuriomis siekiama apsaugoti visuomenės interesus, viešąją tvarką, turi *ex officio* pripažinti sandorį niekiniu ir negaliojančiu bei taikyti atitinkamus teisinius padarinius, todėl teisėjų kolegija, atsižvelgdama į prieš tai paminėtus imperatyvius pažeidimus ir vadovaudamasi CK 1.80 str. 1 d., nutarė, jog teismas turėjo pagrindą pripažinti pirkimo sutartį negaliojančia (CPK 263 str. 1 d., 185 str.).

Šioje byloje teismas, atsižvelgdamas į nagrinėjamos bylos aplinkybes ir ginčijamos pirkimo sutarties pobūdį, taip pat į tai, kad didžioji dalis pirkimo sutarties yra įvykdyta, nusprendė, jog šiuo atveju ieškovo reikalavimas dėl vienašalės restitucijos taikymo netenkintinas, nes įpareigojimas išmontuoti pirkimo sutarties pagrindu suprojektuotas ir įrengtas vaizdo stebėjimo kameras bei grąžinti jas pirkimui laimėjusiam tiekėjui pažeistų CK 1.5 str. 1 d. įtvirtintą sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principą, be to, yra visiškai ekonomiškai nepagrįstas ir susijęs su didelėmis bei neprotingomis išlaidomis ir viešojo intereso pažeidimu. Lietuvos apeliacinis teismas, atsižvelgdamas į byloje ginčijamos pirkimo sutarties specifinį objektą, kuris, kolegijos nuomone, yra tęstinio pobūdžio, taip pat į susiklosčiusią išskirtinę situaciją, kai vaizdo stebėjimo kamerų sistema jau įrengta ir atitinka eksploatacijos paslaugų techninę specifikaciją, taigi atlikta dauguma sutartinių įsipareigojimų ir sutartis šioje dalyje iš esmės įvykdyta, taip pat į tai, kad, kaip jau minėta, sistema yra sėkmingai eksploatuojama jau daugiau kaip 4,5 metų, taip pat į galimų savivaldybės (o kartu ir valstybės) nuostolių dydį bei sąžiningumo, protingumo, teisingumo principus, nutarė, jog būtina išsaugoti pirkimo sutarties padarinius, t. y. įrengtas kameras ir šios sistemos funkcionavimą, užtikrinti viešojo intereso (visuomenės saugumo) tęstinumą ir nepertraukiamumą, sudaryti pirkimo sutarties šalims galimybę išspręsti tarpusavio atsiskaitymų klausimus, o savivaldybei - sąlygas atitinkamai pasiruošti ir sklandžiai nustatyti šio sudėtingo minėtų paslaugų pirkimo naują tiekėją.

Analogiška pozicija išdėstyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 3 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-4/2006 (UAB „Autokurtas“ v. Lietuvos kariuomenė). Ieškovas nurodė, kad perkančiajai organizacijai „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ paskelbus atvirą konkursą autotransporto ir specialiosios technikos remonto paslaugoms pirkti, nusprendė jame dalyvauti. Atvirojo konkurso tam tikrų pirkimo dalių nugalėtoju buvo paskelbtas kitas pirkime dalyvavęs tiekėjas. Nesutikdamas su tokiu perkančiosios organizacijos viešųjų pirkimų komisijos sprendimu, ieškovas apskundė minėtus atvirojo konkurso rezultatus apylinkės teismui, o šis savo sprendimu juos panaikino.

Teismas išaiškino, kad pagal CK 1.80 str. 1 d. įtvirtintą teisės normą sandorio negaliojimas siejamas su jo prieštaravimu imperatyviosioms teisės normoms, t. y. vienareikšmiškai įstatyme įtvirtintomis nuostatomis, kuriomis siekiama apsaugoti visuomenės interesus ir viešąją tvarką. VPJ siekiama užtikrinti, kad viešiesiems pirkimams skirtos lėšos būtų naudojamos racionaliai ir ekonomiškai, kad pirkimo procedūros būtų atliekamos viešai, sąžiningai ir nešališkai, taip pat siekiama užkirsti kelią korupcijai, skatinti konkurenciją. Taigi viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl VPJ viešiesiems pirkimams nustatyti specialūs reikalavimai dažniausiai yra imperatyvūs. Bylą nagrinėjęs pirmos instancijos teismas, nustatęs imperatyviųjų teisės normų pažeidimus, galėjo ir privalėjo *ex officio* pagal CK 1.78 str. 5 d. konstatuoti niekinio sandorio faktą, nes sandoriai, prieštaraujantys imperatyviosioms įstatymo normoms, yra niekiniai ir negalioja *ab initio*, todėl negali sukelti jokių teisinių pasekmių. Taip pat pažymėtina, kad pirmos instancijos teismas, pripažinęs ginčijamą sandorį niekiniu, pagrįstai netaikė restitucijos. Jis konstatavo, jog sandoris įvykdytas, remonto paslaugos suteiktos (CK 6.145 str. 2 d.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priminė, kad teismas, pripažinęs sandorį niekiniu, *ex officio* sprendžia restitucijos taikymo ar netaikymo klausimą apie tai nurodydamas rezoliucinėje sprendimo dalyje.

Šioje byloje buvo nustatyta, kad pirkimo sutartis įvykdyta, pirkimą laimėjęs tiekėjas pagal pirkimo sutartį yra pateikęs perkančiajai organizacijai detales ir suteikęs remonto paslaugas. Iš naujo vykdyti tai, dėl ko buvo sudaryta pirkimo sutartis, būtų neprotinga. Konkurso rezultatų svarstymas iš naujo ir konkurso nugalėtojo nustatymas nesukurtų naujos pirkimo sutarties sudarymo teisinių pasekmių

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. liepos 9 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2005 (Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija ir UAB KIA AUTO) išdėstė nuomonę dėl pirkimo procedūrose dalyvavusių asmenų nusikalstamo pobūdžio veiksmų įtakos restitucijos taikymui. Vilniaus apygardos teismas nusprendė, kad perkančiosios organizacijos paskelbtas supaprastintas atviras konkursas lengviesiems automobiliams pirkti neatitiko VPJ nustatytų principų, todėl konkurso rezultatų pagrindu sudaryta automobilių pirkimo ir pardavimo sutartis yra niekinė, nes prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms. Teismas taikė restituciją – įpareigojo perkančiąją organizaciją grąžinti tiekėjui tris automobilius, o tiekėją – grąžinti perkančiajai organizacijai lėšas, gautas pagal sudarytą pirkimo sutartį. Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje taip pat nustatyta, kad D. N., atstovavusio perkančiajai organizacijai, ir G. K., pardavėjo atstovo, veiksmai organizuojant ir vykdant viešojo pirkimo procedūras buvo nusikalstamo pobūdžio; šie asmenys neteisėtai susitarė dėl galimybės tiekėjui laimėti perkančiosios organizacijos paskelbtą lengvųjų automobilių viešojo pirkimo konkursą, aptarė lengvųjų automobilių pirkimo sąlygas, kurios tikty konkurse dalyvausiančiam tiekėjui. Dėl šių nusikalstamų veiksmų buvo atimta galimybė dalyvauti viešame automobilių pirkimo konkurse ir pateikti konkurencingus pasiūlymus kitoms automobilių prekybos bendrovėms bei pasirinkti tinkamiausią pasiūlymą; taip iškreipti VPJ paskirtis ir pagrindiniai šio įstatymo nustatyti viešųjų pirkimų principai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad restitucijos taikymu nekvestionuojamas pirkimo sutarties šalių – tiekėjo ir perkančiosios organizacijos – sąžiningumas, o siekiama atkurti teisinio gėrio apsaugą. Būtent šis restitucijos taikymo tikslas ir juridinių asmenų sąžiningumas bei jų atstovų nusikalstami veiksmai lemia tai, kad sandorio pripažinimo niekiniu neigiami padariniai gali būti priešpriešinami nusikalstamais veiksmais žalą sukėlusiu asmenų nenaudai. Šioje byloje nustatytais aplinkybėmis, kai sandorio pripažinimas negaliojančiu yra juridinių asmenų atstovų nusikalstamų veiksmų padarinys, teisėjų kolegijos vertinimu, bylą nagrinėję teismai pagrįstai taikė restituciją natūra. Teisėjų kolegija sutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad negaliojančiu pripažinto sandorio šalys gali įgyvendinti teisę kreiptis dėl jų nurodomos žalos atlyginimo ir pareikšti savarankiškus reikalavimus tiesiogiai už tokios žalos atsiradimą atsakingiems asmenims. Vis dėlto teisėjų kolegija konstatavo, kad restitucijos taikymas natūra, kai perkančiajai organizacijai tenka pareiga grąžinti automobilius, o tiekėjui – grąžinti įmokėtus pinigus, pažeidžia teisingumo ir šalių lygiateisiškumo principus bei negrąžina sandorio šalims pirminės padėties. Be to, perkančiosios organizacijos naudai iš tiekėjo priteisus sugrąžinti jos įmokėtus pinigus lieka neišku, kokios žalos ji dar galėtų reikalauti iš nusikalstamas veikas padariusių asmenų.

Teisėjų kolegijos vertinimu, teismų nustatytas restitucijos natūra taikymas suponuoja sandorio šalių grąžinimą į nelygiavertę padėtį ne todėl, kad tiekėjui nekompensuojamas automobilių trejų metų nusidėvėjimas, bet dėl to, jog tik vienai iš sandorio, pripažinto niekiniu, šalių – tiekėjui – tenka procesinė ir materialioji našta iš kaltų asmenų reikalauti nuostolių atlyginimo. Reikėtų ypač atkreipti dėmesį į tai, kad įsiteisėjusiu apkaltinamuoju nuosprendžiu pirkimo sutarties šalių atstovai pripažįstami veikę drauge, t. y. jų kaltės laipsnis yra vienodas (atlyginant žalą jie – solidarieji skolininkai). Taigi abiejų sandorio šalių

sąžiningumo prezumpcija nepaneigta, o jų atstovų nusikalstami veiksmai yra tiek pat žalingi visuomenei, todėl ir neigiami padariniai, kylantys iš restitucijos natūra taikymo, turi vienodai slėgti abi pirkimo sutarties šalis. Atsižvelgiant į tai automobilių nusidėvėjimas ir visi kiti bendri pirkimo sutarties šalims kilę neigiami padariniai turi tekti vienodomis dalimis.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. rugsėjo 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-416/2005 (UAB „Sigma Telas“ ir UAB „A. Ž. ir Ko“ (buvusi A. Ž. ir Ko KŪB) v. AB Rytų skirstomieji tinklai ir UAB „Fima“) pažymėjo, kad apeliacinės instancijos teismas, pripažinęs rangos pirkimo sutartį, sudarytą su tiekėju, niekine, pagrįstai pagal CK 6.145 str. 2 d. netaikė restitucijos ir konstatavo, jog rangos pirkimo sutartis įvykdyta, todėl sutarties šalių grąžinimas į pirminę padėtį būtų susijęs su didelėmis papildomomis ir neprotingomis išlaidomis. Kolegija taip pat pažymėjo, kad asmenys, kurių teisėti interesai vykstant viešąjį pirkimą buvo pažeisti, turi teisę į patirtos žalos atlyginimą.

Senato apžvalgoje išaiškinta, jog svarbus ginčų sprendimo aspektas, užtikrinantis veiksmingą tiekėjų pažeistų teisių apsaugą, yra žalos atlyginimas, kai nukentėjusi šalis VPĮ numatytais atvejais turi teisę kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo. Europos Teisingumo Teismas pažymėjo, kad asmuo, kurio pasiūlymas nėra pripažįstamas geriausiu dėl perkančiosios organizacijos sprendimo iš anksto jį (pasiūlymą) atmesti dėl kitų priežasčių, pagal Direktyvos 89/665 1 str. laikomas patyrusiu ar galėjusiu patirti žalą ir tokiam asmeniui Direktyvoje 89/665 numatytais pažeistų teisių gynbos priemonėmis turi būti leidžiama apskųsti perkančiosios organizacijos sprendimą nepripažinti jo pasiūlymo geriausiu. Šiam tiekėjui, be kita ko, leidžiama ginčyti perkančiosios organizacijos sprendimo atmesti jo pasiūlymą motyvus (**Europos Teisingumo Teismas byloje C-249/01 Hackermüller v. Bundesimmobiliengesellschaft mbH (BIG)**). Europos Teisingumo Teismas pabrėžė, kad, neatsižvelgiant į galimybę pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo, valstybės narės visais atvejais turi numatyti galimybę tiekėjams dar iki pirkimo sutarties sudarymo siekti panaikinti perkančiosios organizacijos sprendimą, kuriuo paskirtas viešojo pirkimo laimėtojas (**Europos Teisingumo Teismas byloje C-81/98 Alcatel Austria ir kt. v. Bundesministerium für Wissenschaft und Verkehr**). Dėl to Europos Teisingumo Teismas konstatavo, kad nacionalinės nuostolių atlyginimo nuostatos dėl Bendrijos viešųjų pirkimų teisės ar ją perkeliančių nacionalinių teisės nuostatų pažeidimo nukentėjusiems asmenims taikymas tik įrodžius valstybės ar viešosios teisės subjektų tyčinius ar neatsargius veiksmus pažeidžia Direktyvos 89/665 nuostatas. Tokiu nacionaliniu teisiniu reglamentavimu garantuojama pažeistų teisių apsaugos sistema negali būti pripažinta veiksminga, nes nukentėjusi šalis gali būti suvaržyta reikalauti nuostolių atlyginimo iš perkančiosios organizacijos arba bent jau apribota tai padaryti laiko atžvilgiu iš pastarosios reikalaujant įrodyti neatsargumą (pranc. *la faute*) ir tyčią (pranc. *le dol*) (**Europos Teisingumo Teismas byloje C-275/03 Komisija v. Portugalija**). Šis Europos Teisingumo Teismo sprendimas patvirtina, kad Direktyvoje, taigi ir VPĮ V skyriuje, yra įtvirtinta objektyvi perkančiųjų organizacijų atsakomybė nukentėjusiems subjektams, todėl tiekėjams perkančiosios organizacijos kaltės įrodinėti nereikia. Tik veiksmų neteisėtumas nėra pagrindas priteisti žalą potencialiems tiekėjams, nes asmuo, reikšdamas reikalavimą dėl žalos atlyginimo, privalo įrodyti žalos padarymo faktą ir dydį. Negautos pajamos yra lėšos, kurias realiai numatoma gauti, jeigu nebūtų pažeidimo. Jei viešasis pirkimo konkursas nepaskelbiamas, tai dar nereiškia, kad konkrečiam potencialiam pirkimo konkurso dalyviui, net jei jų yra tiksliai apibrėžtas skaičius, daroma žala. Pajamų būtų gaunama ne tik dėl konkurso paskelbimo. Dar būtina įgyti teisę vykdyti tiekimus po konkurso, t. y. reikia laimėti jį. Potencialus tiekėjas turi įrodyti, kad jam užkertamas kelias gauti pajamų neskelbiant viešojo konkurso, pagal kurio rezultatus jis turėtų vykdyti tiekimus. Tik konkurso nepaskelbimas, kai jame gali dalyvauti keli asmenys ir tiekėjas nėra aiškus, potencialaus tiekėjo galimybes gauti pajamų iš galimų tiekimų daro hipotetines, spėjamas, bet ne realiai numatomas (**2007 m. birželio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-280/2007 (UAB „Litesko“ v. VšĮ Biržų ligoninė)**). Pažymėtina, kad veiksmingumo principas – tai ir teismams nustatytos pareigos iš viešojo pirkimo teisinių santykių kylančius ginčus nagrinėti operatyviai. Nuo ieškinio ar apeliacinio skundo priėmimo iki jų išnagrinėjimo gali praeiti ne daugiau kaip 45 dienos.

Nacionalinių teismų praktika bylose dėl imperatyviųjų VPĮ nuostatų pažeidimo ir pirkimo sutarčių pripažinimo niekinėmis iliustruoja, kaip svarbu visose viešųjų pirkimų procedūrų stadijose griežtai laikytis VPĮ reikalavimų bei pagrindinių viešųjų pirkimų principų. Teismai ne kartą yra pažymėję, kad iš neteisės nekyla teisė, todėl, net ir sudarius pirkimo sutartį bei ją vykdyti, pirkimo sutartis gali būti pripažinta niekine, o šalių atžvilgiu taikoma restitucija. Tokios aplinkybės lemia didelius tiek laiko, tiek piniginių lėšų nuostolius perkančiajai organizacijai ir sudaro grėsmę projekto įgyvendinimui (gali lemti projekto veiklų neįgyvendinimą, būtinybę pratęsti projekto pabaigos terminą ir pan.).

